

KLAUDY KINGA

Fordításelméleti vizsgadolgozatok korpusznyelvészeti elemzése

A szerző a 2020/2021-es tanév fordításelméleti vizsgadolgozataiból két gépileg elemezhető korpuszt állított össze, melyeket a Sketch Engine automatikus szövegelemző szoftver segítségével elemzett. Az első elemzésben arra kereste a választ, hasznosnak tartják-e a hallgatók a fordításelméleti előadásokat. A második elemzésben arra kereste a választ, milyen témák érdeklik a hallgatókat, ha szabadon választhatják ki az olvasmányukat. A Sketch Engine használata a két korpusz elemzésében hasznosnak bizonyult, és bár lehetőségeit a kutatás korántsem használta ki teljesen, így is igazolta az intuitíven érzékelt tendenciákat. A *Saját vélemény* korpusz (11 097 szó 118 vizsgadolgozattól) automatikus gépi elemzésének adatai azt mutatták, hogy a hallgatók hasznosnak tartották az előadásokat, leginkább a szövegnyelvészetieket és a reáliákról szólókat. A *Választott olvasmány* korpusz (69 453 szó 118 vizsgadolgozattól) automatikus gépi elemzésének adatai azt mutatták, hogy az említések gyakorisága alapján a hallgatók számára jelenleg a gépi fordítás utószerkesztése és az audiovizuális fordítás különböző fajtái a legérdekesebb témák.

Kulcsszavak: fordításelméleti előadások, vizsgadolgozatok korpusza, SketchEngine, konkordancia, thezaurusz

Bevezetés¹

Ez a tanulmány arra keres választ, mennyire tartják hasznosnak a fordításelméleti előadásokat a kétéves fordító és tolmács mesterképzésben, valamint az egyéves távoktatásos szakfordítói képzésben résztvevő hallgatók. A tanulmány megállapításainak alapja az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének (a továbbiakban FTT) mesterszakos és távoktatásos hallgatói által a 2020–2021-es tanév őszi félévének végén írt fordításelméleti vizsgadolgozatok elemzése.

Az FTT hallgatói az őszi félévben minden héten 45 perces fordításelméleti előadást hallgatnak, melynek címe *Bevezetés a fordítás elméletébe*. A hallgatói vélemények értékelése szempontjából fontos hangsúlyozni, hogy ezen az előadáson elsősorban elméleti kérdésekkel foglalkozom, bár nem mellőzöm a gyakorlati példákat, de a fordítás műveleti részével a tavaszi félév *Bevezetés a fordítás gyakorlatába* című előadása foglalkozik, amelyről ebben a tanulmányban nem lesz szó.

A *Bevezetés a fordítás elméletébe* című előadást vizsga zárja. A COVID előtt választani lehetett írásbeli és szóbeli vizsga között.

¹ Ez a tanulmány két előadáson alapul, az egyiket 2021. január 28-án tartottam a Károli Gáspár Egyetem online fordításoktatási szakmai napján, a másikat 2021. március 24-én az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének transELTE konferenciáján.

A szóbeli vizsga részei:

1. egy fordításelméleti tétel kifejtése,
2. néhány fordításelméleti terminus definíciója,
3. szabadon választott, lehetőleg idegen nyelvű fordításelméleti mű összefoglalása magyarul.

Az írásbeli vizsga részei:

1. három fordításelméleti tétel rövid (féloldalas) kifejtése,
2. öt fordításelméleti terminus definíciója.
3. szabadon választott, lehetőleg idegen nyelvű fordításelméleti mű összefoglalása magyarul.

A vizsgakörülmények megváltozása a COVID miatt

A járványhelyzet miatt megszűnt a szóbeli vizsga lehetősége, de az írásbeli vizsga jellege is megváltozott. Nem tanteremben, hanem otthon írták a hallgatók a vizsgadolgozatot. A Canvas rendszerben kapták a kidolgozandó tételeket, és oda kellett feltölteni a válaszokat meghatározott időpontban és meghatározott időtartam alatt.

Első nehézségként említem, hogy a 2020–2021-es tanév őszi félévében nem volt tantermi előadás, csak tankönyvből és online anyagokból lehetett felkészülni. Három anyag állt a hallgatók rendelkezésére:

1. *Tankönyv*: Klaudy Kinga *Bevezetés a fordítás elméletébe* című tankönyvének bármelyik kiadása (Klaudy, 1997, 1999), amelyek közül az 1999-es online is elérhető az Akadémiai Kiadó MERSZ felületén (Klaudy, 2018)
2. *Korlátozott hozzáférésű videóanyag (csak ELTE hallgatók és oktatók számára)*: Klaudy Kinga 20 perces fordításelméleti előadásai a Canvas felületen, melyek korábban a távoktatásos hallgatóknak készültek, de most a mesterszakos hallgatók is kaptak hozzáférést.
3. *Szabadon hozzáférhető videóanyag*: Klaudy Kinga 40 perces fordításelméleti előadásai a Villámfordítás Fordítóiroda honlapján és a YouTube felületen. 10 előadás. Feldolgozta Bálint András (Klaudy, 2014–2015).

Az online előadások nehézségei köztudottak. Nincs személyes kapcsolat a hallgatókkal. Nem tudom a bevezetőben személyesen elmondani, miért szükséges számukra a fordításelmélet. Nem tudom minden adandó alkalommal felhívni a figyelmüket, hogy ez, amiről éppen most beszélek, a fordításelmélet fejlődésének gyakorlatban is használható eredménye. Nem érzem a légkörből, hogy amiről éppen beszélek, érdeklie a hallgatóságot, vagy nem.

Hogyan lehet ezen segíteni? Hogyan kerülhetek velük kapcsolatba? Hogyan tudhatom meg a véleményüket arról, mennyire találták hasznosnak vagy fölöslegesnek a fordításelméleti előadásokat? Hiszen valljuk be őszintén, még ma is sokan gondolják, hogy a fordítóképzésben az elmélet fölösleges, csak elveszi az időt a gyakorlástól.

Ugy éreztem, az utolsó esélyem a vizsgadolgozat. Változtattam a tételsoron, és az írásbeli dolgozatban a harmadik fordításelméleti tétel kifejtése helyett az alábbi kérdésre kértem választ: Kapott-e valamelyik fordítással kapcsolatos korábbi kérdésére választ a fordításelméleti előadásokból? Fejtse ki néhány összefüggő mondatban!

Nagyon ravaszul feltett kérdés volt ez, mert nem közvetlenül a véleményüket kérdeztem a tantárgy hasznosságáról, hanem feltételeztem, hogy mikor a fordítói szakképzést választották, már voltak elképzeléseik különböző fordítási problémákról, melyekre választ vártak a képzésben. És ha kaptak, akkor hasznos volt a képzés.

A vizsgadolgozatokból összeállított korpusz

A megváltozott vizsgakörülményeknek pozitívuma is volt. A 2020–2021-es tanév őszi félévének végén fordításelméletből 73 mesterszakos és 57 távoktatásos hallgató írt vizsgadolgozatot a Canvas felületén. Ez összesen 130 dolgozat digitalizált, jól olvasható formában, tehát nem olvashatatlan kézírással, mint a korábbi zárthelyi vizsgadolgozatok. Olyan szöveganyag keletkezett így, amelyet már érdemes volt automatikusan lekérdezhető korpuszá alakítani. A korpuszban a válaszokat anonimizáltam, a neveket sorszámokkal cseréltem fel, és feltöltöttem a Sketch Engine nevű automatikus szövegelemző szoftverbe.

A dolgozat öt tételére adott válaszok közül kettőt elemeztem a Sketch Engine segítségével. A harmadik tételben, ahogy már említettem, arra kérdeztem rá, kapott-e valamelyik fordítással kapcsolatos korábbi kérdésére választ a fordításelméleti előadásokból. Az erre a kérdésre adott válaszokat *Saját vélemény* korpusznak neveztem el, ez a kis alkalmi korpusz 11 097 szóból állt. Az ötödik tételében a hallgatóknak egy szabadon választott olvasmányról kellett beszámolniuk. Ezeket a szövegeket megtisztítottam a fölösleges bibliográfiai adatoktól, és az így kapott 69 453 szóból álló korpuszt *Választott olvasmány* korpusznak neveztem el.

A *Saját vélemény* korpusz elemzése a Sketch Engine segítségével

Az automatikus lekérdezés gondolata arra a bizonyos harmadik kérdésre adott válaszok olvasása közben jutott eszembe: Kapott-e valamelyik fordítással kapcsolatos korábbi kérdésére választ a fordításelméleti előadásokból? Először csak jóleső érzéssel olvastam, milyen értelmes válaszokat kaptam, és mennyire tudatosan közelítik meg a hallgatók a fordítási problémákat. Példaképpen négy választ fogok most idézni a dolgozatokból, de lehetne sokkal többet is. Mindegyik lényeges problémát érint: Első példa: Mennyire szabad eltérni?

„Hasznos segítséget kaptam egy dilemmámmal kapcsolatban, amely rendszeresen felmerül a fordításaim során: mennyire szabad eltérni a forrásnyelvi szöveg mondat-szerkezetétől, lexikájától, felépítésétől, magabiztosabban végzem majd, remélem, mostantól az átalakítást a szövegnyelvészeti megalapozott stratégiákkal” (*Saját vélemény* korpusz No.19).

Második példa: Szószint vagy szövegszint?

„A kezdő és a gyakorlott fordítók közötti különbségek voltak számomra érdekesek. Bizonytalan voltam benne, vajon a legjobb módszerrel álllok-e neki egy-egy fordításnak, vajon a gyakorlott fordítók is így csinálják-e. Amit ezzel kapcsolatban megtudtam, hogy a kezdő fordítók általában a szavak szintjén dolgoznak, a gyakorlottak pedig sokkal inkább a szöveg szintjén” (*Saját vélemény* korpusz No.8).

Harmadik példa: Támpontok előrehozása

„Az előadás végén elhangzott tanácsok közül nagyon hasznosnak tartom, hogy a mondatkezdő tematikus szakaszokat célszerű megrövidíteni. Korábban néha én is abba a hibába estem, hogy az igei állítmányt nem hoztam eléggé előre, és nem volt tudatos bennem, hogy miért nem elég egyértelmű a tartalom, ill. világos a mondat struktúrája, aztán persze valahogy ráéreztem” (*Saját vélemény* korpusz No.1).

Negyedik példa: Ösztönösen vagy tudatosan?

„A fordítástudományi előadások gyakorlati haszna, hogy amíg eddig »ösztönből, ösztönösen« fordítottam, most már megpróbálok mindent tudatosítani, törekszem arra, hogy a fordítói döntéseimet meg tudjam indokolni. Megtanultam, hogy fordítás közben mit? miért? csinálok. Az elméleti háttér megértése segített a fordítói problémáim megfogalmazásában is” (*Saját vélemény* korpusz No. 9).

A válaszok egyszerű olvasása közben is kialakult bennem egy általános kép a fordításelméleti előadások hasznáról. Legtöbben a szövegnyelvészeti előadást tartották hasznosnak, mert annak a második részében konkrét mondat szerkesztési tanácsokat is adtam, melyek elősegítik, hogy a mondatok szöveggé váljanak. Sokan először hallottak a *reáliákról*, már maga a fogalom megragadta a figyelmüket, és ezért a szociolingvisztikai előadásokat tartották érdekesnek. Többen emlegették azt, hogy most már tudatosabban fordítanak. És így tovább. Akkor jutott eszembe, hogy talán érdemes lenne számszerűen is megnézni, azoknak a szavaknak az előfordulási gyakoriságát, melyek alapján következtetni lehet az előadások hasznosságára.

A lexikai gyakoriság kimutatására számos nyelvtechnológiai eszköz áll rendelkezésre, azért választottam a Sketch Engine-t, mert az ELTE-ről szabadon elérhető. A 130 hallgató közül akkor még csak 118 adta be a dolgozatát, a 118 válaszból álló korpusz mérete így 11 097 szó lett. Ezt a kisméretű, alkalmi korpuszt töltöttem be a Sketch Engine nevű automatikus szövegelemző szoftverbe. A Sketch Engine a következő adatokat tudja szolgáltatni a betöltött szövegről.

1. Word Sketch = kollokációk és kombinációk
2. Thesaurus = szinonimák és hasonló szavak
3. Concordance = KWIC azaz Keywords in Context Concordance = kulcsszavak környezetben (középen), valamint kulcsszavak teljes mondatban
4. Wordlist = gyakorisági lista
5. Keywords = terminológiai kivonatolás
6. Text type analysis = statisztika az egész korpuszról

A Sketch Engine referenciakorpuszokat is tartalmaz, tehát ha nagyobb lenne a korpuszunk, akkor érdemes lenne viszonyítani az előfordulások számát más korpuszokhoz, de itt ennek nem lett volna értelme. Csak a *Saját vélemény* korpuszon belüli viszonyok érdekeltek.

Mint említettem, a vizsgakérdést szándékosan nem úgy tettem fel, hogy mennyire találta hasznosnak az előadásokat, hanem úgy, hogy kapott-e valamilyen korábbi kérdésre választ az előadásokból, de természetesen először a *hasznos* és a *fontos* szó előfordulására voltam kíváncsi. A *hasznos* szó 29, a *fontos* 26 előfordulást mutatott a

118 dolgozatban. Hogy a környezetet is megkapjam, mindjárt a konkordanciafunkcióval együtt néztem meg az előfordulási gyakoriságokat.

1. táblázat

Példák a „hasznos” kulcsszó előfordulására és környezeteire a Saját vélemény korpuszban

bal oldali környezet	kulcsszó	jobb oldali környezet
... jó néhány	<i>hasznos</i>	gyakorlati tanácsot ...
... az előadás	<i>hasznos</i>	információkkal szolgált ...
... ezekkel kapcsolatban	<i>hasznos</i>	tippeket is kaptam ...
... különösen	<i>hasznos</i>	volt a módszerek illusztrálása ...
... ezek fontos és	<i>hasznos</i>	gyakorlati tanácsok ...
... mindenképp	<i>hasznos</i>	és érdekes volt, mivel ...
... sok	<i>hasznos</i>	rendszerező ismeretre tettem szert ...

Mint említettem, egyszerű olvasásra is feltűnt, hogy a *szövegnyelvészet*, a *reália* és a *szociolingvisztika* gyakran fordul elő. Ezt megerősítette a Sketch Engine Keywords funkciója, mely a kulcsszavak gyakorisági sorrendjét, illetve rangját mutatja meg.

2. táblázat

Kulcsszavak rangja a Saját vélemény korpuszban

rang	kulcsszó	rang	kulcsszó	rang	kulcsszó
1.	reália	8.	szövegnyelvészet	15.	forráshelv
2.	forráshelvi	9.	célhelv	16.	beszédsajátosság
3.	fordítástudomány	10.	fordításelméleti	17.	szövegszint
4.	ekvivalencia	11.	szociolingvisztika	18.	fordítás
5.	célhelvi	12.	fordító	19.	pszicholingvisztika
6.	fordításelmélet	13.	fordítási	20.	denotatív
7.	szövegszintű	14.	szövegtípus	21.	állítvány

Mint a 2. táblázatból látható a *reália* valóban az első helyet foglalja el a kulcsszavak között, és a hozzá kapcsolódó *szociolingvisztika* (11) megelőzi a *pszicholingvisztikát* (19). Ugyancsak látható a táblázatból a *szövegszintű* (7), a *szövegnyelvészet* (8), a *szövegtípus* (14) a *szövegszint* (17) gyakori előfordulása a kulcsszavak között.

Nemcsak a kulcsszavak rangját érdemes megnézni, mint a fenti táblázatban, hanem az abszolút gyakoriságokat is, amikor minden szövegszó szerepel a felmérésben, nemcsak a szakszavak, hanem a funkcionális szavak is, de az alábbi táblázatban természetesen csak néhány szakszó, és azok közül is csak a főnevek előfordulási gyakoriságát mutatjuk be 13-as előfordulásig.

3. táblázat

Abszolút gyakoriságok a Saját vélemény korpuszban

kulcsszó	előfordulás	kulcsszó	előfordulás	kulcsszó	előfordulás
fordítás	224	mondat	40	célnyelv	15
szöveg	106	szó	30	elmélet	15
előadás	87	fordítástudomány	27	fordításelmélet	15
kérdés	76	ekvivalencia	27	választás	14
fordító	74	modell	20	lehetőség	14
reália	63	tanács	19	segítség	13
nyelv	47	téma	19	különbség	13

Mint a 3. táblázatból látható, a *reália* szó az abszolút gyakorisági listán is vezet a terminusok között, hiszen a *fordítás* (224), a *szöveg* (106), az *előadás* (87), a *kérdés* (76), a *fordító* (74), a *nyelv* (47) nagy gyakorisága természetes. Említésre méltó, hogy a hallgatók inkább használják a *fordítástudomány* (87) mint a *fordításelmélet* (15) terminust, és ez valószínűleg nekem, a tantárgy előadójának köszönhető, mert én is az előbbit használom gyakrabban. Az *ekvivalencia* (27) és a *modell* (20) előkelő helye annak köszönhető, hogy mindkettőnek külön előadást szenteltünk. Most melléknevek nem kerültek a táblázatba, ezért nincs benne a *hasznos* 29 előfordulása, de két főnév is árulkodik a hasznosságról a *tanács* (19) és a *segítség* (13).

A Sketch Engine szófajonként is tud osztályozni, sőt megkeresi szófajonként a szinonimákat és hasonló jelentésű szavakat is a Thesaurus funkció segítségével. Mikor a *hasznos* szinonimáit kérdeztem le a *Saját vélemény* korpuszban, akkor a következő eredményeket kaptam.

4. táblázat

A „hasznos” kulcsszó szinonimái és hasonló szavai a Saját vélemény korpuszban

Word „hasznos”	Frequency „29”
rengeteg	12
érdekes	39
gyakorlati	11
új	12

Ha ezt úgy foglalnám össze, hogy a *Saját vélemény* korpusz automatikus lekérdezése alapján a hallgatók, *rengeteg* (12), *hasznos* (29), *érdekes* (39), *gyakorlati* (11) és *új* (12) információt kaptak, akkor a jelenléti oktatás hiányában is sikeresnek tekinthetném ezt a félévet. Levon az eredményből, hogy a válaszolók nem tudhatták, hogy ez a válasz beleszámít-e a dolgozat értékelésébe, hiszen nem véleményezniük kellett az előadásokat, hanem válaszokat találni bennük felmerült korábbi kérdéseikre. A válaszokat, mint említettem, a korpuszépítésnél anonimizáltam.

A Választott olvasmány korpusz elemzése a Sketch Engine segítségével

A másik tétel, melynek szövegét automatikusan elemeztem: a fordításelméleti vizsga utolsó tétele egy szabadon választott fordításelméleti mű (könyv, könyvfejezet vagy tanulmány) ismertetése. A járvány előtt, amikor volt szóbeli vizsga, ehhez az ismertetéshez lehetett saját jegyzeteket használni, az írásbeli vizsgán viszont nem lehetett. A COVID alatt csak írásbeli vizsga volt, de mivel az otthon történt – természetesen – mindenki használhatott bármilyen segédanyagot. Azt lehetett értékelni, hogy mennyire értelmesen és logikusan tudják összefoglalni egy választott olvasmány tartalmát. Egy bizonyos mennyiségen túl a helyesírási és központoszási hibák is beszámítottak az értékelésbe, hiszen egy hivatásos nyelvi közvetítő ilyen hibákat már nem engedhet meg magának.

A feladat meghatározása a következő volt: „Foglalja össze a szabadon választott olvasmány tartalmát. Indokolja meg, miért ezt választotta. Írja le, miért találta érdekesnek. Mindezt kb. másfél oldalon magyar nyelven. Vigyázzon a magyar mondat-szerkesztésre és a helyesíráásra is!” Az ismertetés elején három információt kellett megadniuk:

1. A mű szerzője
2. A mű címe
3. Hogyan jutott hozzá a műhöz

Néhány megjegyzés ehhez a feladathoz. Még év közben meg szoktam kérni a hallgatókat, hogy lehetőleg idegen nyelvű művet válasszanak. Ezzel azt akarom érzékeltetni, hogy a fordítástudomány nemzetközi tudomány. Akármilyen nyelven olvasnak: ugyanazok a témák, ugyanazok a klasszikusok, ugyanazok a fejlődési irányok, és az az új irányzatokat mindenkinek figyelemmel kell kísérnie.

Azt is szoktam kérni, hogy lehetőleg mindenki más művet válasszon. Ezzel azt akarom elérni, hogy a hallgatók egyeztessenek egymással, és beszéljenek egymás között a fordítástudományi művekről.

A „Hogyan jutott hozzá a műhöz” kérdés korábban azt a célt szolgálta, hogy megtudjam, melyik könyvtárnak tartozik a gyűjtőkörébe a fordítástudomány? Ezekből a válaszokból tudtam meg, hogy ilyen például az Országos Idegennyelvi Könyvtár, melynek nagyon jó gyűjteménye van fordítástudományi művekből. Arra is kíváncsi voltam, járnak-e még a hallgatók könyvtárba? Mennyire használják a kari könyvtárakat és a tanszéki könyvtárat? Később már az online módon is elérhető művek szaporodását volt alkalmam megfigyelni a hallgatói választásokban. Ez a tendencia ugrásszerűen megnövekedett a járvány miatt, a 2020–2021-es tanévben elérkezett az idő, amikor már szinte csak interneten elérhető olvasmányokat lehetett választani.

Hogy megkönnyítsem a hallgatók dolgát, nem adtam angol, német, francia, olasz, orosz nyelvű fordítástudományi olvasmányjegyzéket mint korábban (bár az előző évi rajta van most is a Canvas felületén), hanem rájuk bíztam a választást. Főleg azért, mert az én olvasmányjegyzékeim főleg könyveket tartalmaztak, melyeknek digitalizálása megindult, és a félév alatt rohamosan fejlődött, de még korántsem nevezhető teljesnek.

Mivel a dolgozat megírásakor rendelkezésükre álló időkeretben bármilyen segéd-eszközt használhattak a hallgatók, az ismertetések hosszabbak lettek, mint azelőtt, és megint megvolt a lehetőségem arra, hogy a válaszokból egy összesített dokumentumot készítsék. Ebben az esetben több dolgom volt a szövegek homogenizálásával. Meg kellett tisztítani őket a fejléctől, az internetes források megjelölésétől, az idegen nyelvű olvasmányok adataitól, és a helyesírási hibáktól, például az aszimmetria szót sokan írták helytelenül (asszimmetria*), de nem akartam, hogy két külön szónak számítson. Ezt az összesített dokumentumot, amely 69 453 szóból állt, *Választott olvasmány* korpusz címen töltöttem be a Sketch Engine-be.

A *Választott olvasmány* korpusz automatikus lekérdezésével kapott adatokból azt reméltem megtudni: milyen motivációi vannak a hallgatóknak a szabadon választott olvasmány kiválasztásában? Mi érdekli igazán a hallgatókat?

A szabad témaválasztásnak már első olvasásra is szembe tűnőek voltak az eredményei. Mivel a hallgatók bármilyen online elérhető fordítástudományi folyóiratból választhattak olvasmányt, kiderült, hogy sokkal változatosabb, frissebb, érdekesebb anyagot találtak, mintha irodalomjegyzék alapján dolgoztak volna. Kiderült, hogy fordítástudományi irodalomjegyzékem kissé elavult. Bár a klasszikusok mindig klasszikusok maradnak, de az új fejleményekről ők még nem írhattak. Márpedig egy rohamos tempóban fejlődő tudományról van szó, állandóan alakulnak új fordítástudományi folyóiratok egyre újabb területekre terjesztve ki a fordítástudomány hatókörét. A hallgatók sok új online szabadon elérhető folyóiratot fedeztek fel, sőt sok online szabadon nem elérhető folyóiratból sikerült valamilyen módszerrel mégis cikket letölteniük.

A „Milyen témák érdeklik a hallgatókat” kérdésre első lépésben a Sketch Engine konkordancia készítő funkciójától vártam a feleletet, az *érdekes* kulcsszó baloldali és jobboldali környezetének vizsgálatával.

5. táblázat

Az „*érdekes*” kulcsszónak és származékainak környezete a *Választott olvasmány* korpuszban

bal oldali környezet	kulcsszó	jobb oldali környezet
... különösen	<i>érdekesnek</i>	találtam a humort előidéző...
... miért tartom	<i>érdekesnek</i>	a játékok fordítását...
... miatt volt	<i>érdekes</i>	a tulajdonnevek fordítása...
... részletes és	<i>érdekes</i>	leírás a fordítómemóriáról...
... különösen	<i>érdekes</i>	a rajongói fordítások...
	<i>Érdekes</i>	téma lehetne a címfordítás...
	<i>Érdekesnek</i>	találtam az uniós fordítások...

Az 5. táblázatból látható, milyen témákat tartunk érdekesnek a hallgatók: a humor fordítása, a videójátékok fordítása, a tulajdonnevek fordítása, a fordítómemória, a rajongói fordítások, a címfordítás, az uniós fordítások, az audiovizuális fordítás különböző fajtái. Csupa friss, aktuális téma. Ha szeretnénk látni az egész mondatot, egyetlen kattintással át lehet állítani a kulcsszó környezetét teljes mondatra (s = sentence):

</s> A tanulmányban különösen *érdekesnek* találtam a *humort* előidéző nyelvi eszközöket bemutató részt. </s>

</s> A tanulmány rendkívül részletes és *érdekes* leírást adott a *fordítómemóriáról*, melynek bemutatása előtt érdemes megfogalmazni, hogy pontosan mit nevezünk fordításnak.</s>

</s> Ebben a részben *érdekesnek* találtam az *operával* kapcsolatos információkat, főleg az elektromos librettót, valamint azt, hogy a szerző a képregények fordítását is az audiovizuális fordításhoz hasonlítja.</s>

A „Milyen témák érdeklik a hallgatókat?” kérdésre a második lépésben a kulcsszavak rangja alapján mutatom meg a választ. A számozás azért nem folyamatos, mert szándékosan kihagytam a téma természete miatt túlságosan magától értetődő, és ezért kevésbé informatív szavakat például: *fordítás*, *tolmácsolás*, *forrásnyelv*, *cél nyelv* és ezek származékai.

6. táblázat

Kulcsszavak rangja a Választott olvasmány korpuszban

rang	kulcsszó	rang	kulcsszó	rang	kulcsszó
8.	utószerkesztés	22.	terminológiai	35.	frazeologizmus
9.	feliratozás	24.	korpusz	36.	szinkronizálás
10.	audiovizuális	25.	kulturspecifikus	40.	Venuti
13.	ekvivalencia	26.	fordítómemória	41.	pragmatikai
16.	reália	27.	kollokáció	43.	glosszárium
17.	gépi	30.	explicitáció	47.	hangalámondás
18.	lexikai	32.	képregény	54.	adaptáció

A 6. táblázatból látható, hogy az *utószerkesztés* (8) és a vele összefüggő *gépi* (17) fordítás, valamint *fordítómemória* (26) érdekli legjobban a hallgatókat. Előkelő helyen áll az *audiovizuális* (10) fordítás és az azzal kapcsolatos szakszavak: *feliratozás* (9), *képregény* (32), *szinkronizálás* (36), *hangalámondás* (47). A *Választott olvasmány* korpusz adatai is tükrözik a hallgatók érdeklődését a *reáliák* (16) és a *kulturspecifikus* (25) elemek fordítása iránt. Erről tanúskodik a *pragmatikai* (41) és az *adaptáció* (54) magas rangja is.

Mint említettem, töröltem a szerzők nevét, de csak a címsorban, a vizsgadolgozatok szövegében benne maradhettek, így lett egy olyan szerző, akinek a neve bekerült a gyakran használt szakkifejezések közé: Venuti (40), ami azt jelenti, hogy a *honosítás* és *idegenítés* terminus is valószínűleg népszerű a hallgatók körében.

A kulcsszavak rangján kívül áruklódó lehet a hallgatók érdeklődésének irányáról a kulcsszavak abszolút gyakoriságának vizsgálata is. Természetesen itt is csak a kulcsszavakat, és azok közül is csak a relevánsakat vettem figyelembe.

7. táblázat

A kulcsszavak abszolút gyakorisága a Választott olvasmány korpuszban

kulturális	132	feliratozás	31	feliratok	21
gépi	114	kommunikáció	31	reklámok	21
audiovizuális	100	irodalmi	28	terminusok	18
politika	67	technológiai	26	nyelvészeti	17
jogi	49	tudományos	24	szinkronizálás	17
nemzetközi	48	terminológia	24	uniós	16
hivatalos	45	gazdasági	22	kultúraspecifikus	15
kultúra	42	digitális	22	műszaki	15

A 7. táblázat azt mutatja, hogy a hallgatók érdeklődési körében az abszolút gyakorisági listát is a *kulturális* (132), a *gépi* (114) és az *audiovizuális* (100) téma vezeti. A kulturálishoz tartozik még a *kultúra* (42), a *reklámok* (21) és a *kultúrspecifikus* (15). A gépihez tartozik még a *technológiai* (26) és a *digitális* (22) előfordulással. A szövegtípusokon belüli gyakorisági sorrendet a *politika* vezeti (67), utána következnek a *jogi* (49), a *nemzetközi* (48), a *hivatalos* (45), a *tudományos* (24), a *gazdasági* (22), az *uniós* (16) és a *műszaki* (15) előfordulással. Ha az *irodalmi* (28), és a *nyelvészeti* (17) megközelítés említettségét vetjük egybe, látjuk, hogy bár szépirodalmi fordítással nem foglalkozunk, az irodalmi művek fordítása fontos szerepet játszik a hallgatók érdeklődésében.

A fenti számszerű eredmények csak kis részét mutatják meg a Sketch Engine lehetőségeinek. Van például egy Word Sketch Difference funkció, amellyel terminuspárok gyakoriságát lehet összevetni. Ez is érdekes eredményeket hozott a *Választott olvasmány* korpusz adatai alapján.

8. táblázat

Terminuspárok gyakorisági egybevetése a Választott olvasmány korpuszban

a terminuspár első tagja	előfordulás	a terminuspár második tagja	előfordulás
fordítás	1046	tolmácsolás	61
fordítástudomány	76	fordításelmélet	13
forrásnyelv	54	célnyelv	56
lexikai	24	grammatikai	7
kihagyás	21	betoldás	7
explicitáció	14	implicitáció	7
honosítás	10	idegenítés	4

A 8. táblázatban a fordítás túlsúlya (1046) a tolmácsolással szemben (61) azzal magyarázható, hogy a hallgatóknak vizsgáznuk kellett a *Bevezetés a tolmácsolásba* tantárgyból is, és ott is kellett szabadon választott olvasmányról beszámolni, tehát erre a vizsgára kimondottan fordítástudományi témából készültek. Arról, hogy a *fordítástudo-*

mány terminus (76) a mi képzésünkben inkább használatos, mint a *fordításelemélet* (56), korábban már volt szó. Az, hogy a *lexikai* (24) többször szerepel, mint a *grammatikai* (7), azt mutatja, hogy a fordítás lexikai problémái könnyebben megfoghatók, mint a szintaktikai kérdések. Meglepett, hogy a fordítói műveletek közül a *kihagyást* (21) többben emlegették, mint a *betoldást* (7). Az nem lepett meg, hogy az *explicitáció* (14) és a *honosítás* (10) gyakrabban fordul elő, mint az *implicitáció* (7) és az *idegenítés* (4), mivel a két előbbi művelet a célnyelvi olvasó figyelembevételét jelenti, és ez nagyon sokszor elhangzik az előadásokon, tehát remélhetőleg beépült a hallgatók szakmai szókincsébe.

Összefoglalás

Ha eltekintünk a távolléti oktatás korábban kifejtett hátrányaitól, és csak az előnyökre koncentrálunk, akkor két előnyt említhetünk meg: 1. tematikailag gazdagabb, érdekesebb, színesebb szövegeket írtak a hallgatók, 2. technikailag pedig automatikusan és sok szempontból elemezhető szövegeket kaptam.

A Sketch Engine automatikus szövegelemző szoftver alkalmazása a vizsgadolgozatokból összeállított két korpusz elemzésében hasznosnak bizonyult, és bár lehetőségeit korántsem használtuk ki teljesen, így is igazolta az intuitíven érzékelt tendenciákat. A *Saját vélemény* korpusz (11 097 szó) automatikus gépi elemzésének adatai azt mutatták, hogy a hallgatók hasznosnak tartották az előadásokat, leginkább a szövegnyelvészeti és a reáliákról szólókat. A *Választott olvasmány* korpusz (69 453 szó) automatikus gépi elemzésének adatai azt mutatták, hogy a hallgatók számára jelenleg a gépi fordítás utószerkesztése és az audiovizuális fordítás a legérdekesebb téma. Ez nem véletlen, hiszen ezen a két területen látszanak legjobban a jövőbeni elhelyezkedési lehetőségek. A reáliák és a kultúrspecifikus elemek fordítása iránti érdeklődést a hallgatók filológiai háttére és egyéni ízlése magyarázhatja. Azt is meg kellett állapítanom, hogy ha a hallgatók önállóan választhatják ki az olvasmányt, akkor érdekesebb dolgozatokat írnak, mint ha az előre megadott irodalomjegyzékből válogatnak.

IRODALOM

- Klaudy, K. (1997). *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Scholastica.
- Klaudy, K. (1999). *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Scholastica.
- Klaudy, K. (2014–2015) *Bevezetés a fordítás elméletébe*. 10 előadás. Feldolgozta: Bálint András. Vilámfordítás Fordítóiroda. <https://villamforditas.hu/forditoiroda/301-a-forditas-elmelete>, <https://www.youtube.com/watch?v=hO9vIbQxRbI> (2021. 08. 11.)
- Klaudy, K. (2018). *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634541936> (2021. 08. 11.)
-

Corpus linguistic analysis of translation theory exam papers

The author has compiled two machine-analysable corpora from the translation theory exam papers of the 2020–2021 academic year, which were analysed using the Sketch Engine automatic text analysis software. In the first analysis, she sought to discover whether students found the translation theory

lectures useful. In the second analysis, she tried to find out what topics students were interested in when they were free to choose their own reading. The use of the Sketch Engine proved useful in the analysis of the two corpora, and although its potential was by no means fully exploited, it confirmed the intuitively perceived trends. The data from the automatic machine analysis of the 'My Opinion' corpus (11,097 words from 118 exam papers) showed that students found the lectures useful, especially those on text linguistics and the translation of culture-specific elements. Data from an automated machine analysis of the 'Free Reading' corpus (69,453 words from 118 exam papers) showed that the most interesting topics for translator trainees at this stage were post editing of machine translation and different types of audiovisual translation.

Keywords: translation theory lectures, corpora of exam papers, Sketch Engine, concordancing, thesaurus